

ГІСТОРЫЯ ДЗЯРЖАВЫ І ПРАВА БЕЛАРУСІ

Клімовіч П. А.

НЕКАТОРЫЯ ПЫТАННІ КРЫМІНАЛЬНАГА ПРАВА БЕЛАРУСІ Ў ПЕРЫЯД ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА

Клімовіч Паліна Алегаяна, студэнтка 2 курса Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, г. Мінск, Беларусь, klimovicpolina@gmail.com

Навуковы кіраўнік: канд. юрыд. навук, дацэнт Голубева Л. Л.

Асноўнай крыніцай крымінальнага права ў Беларусі ў старажытнасці было старажытнае звычайнае права. Першымі пісанымі законамі, у якіх былі змешчаны нормы звычайнага крымінальнага права былі міжнародныя дагаворы, абласныя і агульназемскія граматы (прывілеі), а таксама Судзебнік Казіміра 1468 г. У перыяд панавання звычайнага права і на першапачатковай стадыі пісанага права не існавала адзінага паняцця злачынства, таму што каралася не толькі парушэнне закона, а часцей за ўсё каралася прычыненне ўроні. Злачынствы супраць здароў'я, асабістай недатыкальнасці, маёмасці канкрэтных асоб называліся гвалтам, крыўдай, зладзеіствам, шкодай (у прывілеі Казіміра 1447 г. злачынства называлася праступкай, у Судзебніку Казіміра 1447 г. – выступ з права).

У феадальным крымінальным праве ў якасці суб'екта магла прыцягвацца як асобная асоба, вінаватая ў здзяйсненні злачынства, так і групы асоб, якія адказвалі за чужую віну. Калектыўная адказнасць групы асоб была выгадным сродкам прымусу да пакорлівасці феадальна-залежных людзей, усталявання сярод іх кругавой адказнасці, давала магчымасць заставаць увесь калектыў сачыць за падтрыманнем парадку, выгаднага для ўсіх федалаў, а таксама весці пошук злачынцы або несці за яго адказнасць. Аднак, у заканадаўстве рабілася спроба абмежаваць адказнасць за чужую віну, абвясчаўся прынцып персанальнай адказнасці толькі асобы, якая здзейсніла злачынства. Аб гэтым гаварылася ў прывілеі Казіміра 1447 г. У арт. 7 разд. 1 Статута 1529 г. агаворка аб дапушчэнні адказнасці без віны за дзяржаўныя злачынствы была выключана. На практыцы абмежаванне адказнасці за чужую віну ў адносінах да простых людзей, асабліва феадальна-залежных, не прымянялася.

Суб'ектам злачынства прызнаваўся толькі чалавек. За шкоду, прычыненую жывёлай, нёс адказнасць яе гаспадар. Асобы псіхічна хворыя («шалёныя») не падлягалі крымінальнаму пакаранню, але павінны былі сядзець пад замком. Вызваліліся ад адказнасці асобы, не дасягнуўшыя пэўнага ўзросту. Па Судзебніку Казіміра 1468 г. нельга было перадаваць пацярпеламу дзяцей ва ўзросце да 7 гадоў (арт. 1). У гэтым артыкуле ўпершыню ў заканадаўстве была зроблена спроба абмежавання адказнасці непаўналетніх дзяцей. Паводле Статута 1566 г. адказнасць наступала пасля 14 гадоў, а згодна Статуту 1588 г. – пасля 16 гадоў.

Паводле Статута 1588 г. праводзілася размежаванне паміж умыснай і неасцярожнай віной. Прычым праяўленая неасцярожнасць у шэрагу выпадкаў не выклікала крымінальнага пакарання, а толькі ўзнікаў абавязак выплаціць сям'і забітага штраф (галоўшчыну).

Статут 1588 г. прадугледжваў асобныя выпадкі, калі за неасцярожнае забойства ўстанаўлівалася толькі маёмасная адказнасць: неасцярожнае забойства на паляванні; калі пры будаўніцтве дома рамеснік неасцярожна ўпусціў камень, цагліну або што-небудзь іншае на другога чалавека; калі з тапарышча сарваўся тапор і забіў стаячага паблізу чалавека; калі зрэзанае дрэва падала на чалавека; калі пры стральбе з лука або ружжа ў цэль, страла або куля, адхіліўшыся ў бок, трапіла ў чалавека.

Пытанне аб пакаранні асоб, вінаватых у забойстве шляхціца або простага чалавека вырашалася па-рознаму, у залежнасці ад класавай і саслоўнай прыналежнасці як пацярпелага, так і злачынцы. Прагрэсіўнай з'явай у XVI ст. было ўстанаўленне крымінальнай адказнасці шляхціца за забойства простага чалавека, аднак устанавіць віну шляхціца ў такіх злачынствах было практычна немагчыма. Таму і самі злачынцы заставаліся безпакаранымі. Гэта норма сведчыць аб прагрэсе ў развіцці крымінальнага права Беларусі XVI ст. у параўнанні з крымінальным правам многіх еўрапейскіх краін.

Для правільнага вызначэння формы віны суд абавязаны быў устанавіць сувязь паміж дзеяннем вінаватай асобы і наступіўшымі вынікамі. Чалавек лічыўся вінаватым у забойстве, калі пацярпелы памёр ад ран праз непрацяглы час. Але калі пацярпелы на працягу 24 дзён хадзіў у госці, а затым памёр ад тых жа ран, то падсудны лічыўся вінаватым толькі ў прычынненні ран, але не ў забойстве. Статут 1566 г. упершыню зрабіў спробу сфармуляваць прэзумпцыю невінаватасці. Аднак гэта правіла па Статуту 1566 г. не распаўсюджвалася на простых людзей. Статут 1588 г. утрымліваў спецыяльную агаворку аб тым, што гэта правіла адносіцца і да простых людзей.

У феадальным праве выкарыстоўвалася некалькі тэрмінаў для абазначэння пакаранняў, у якіх і адлюстроўваліся віды пакаранняў. Найбольш блізкімі да сучаснага паняцця былі кара і казнь. Імі і абазначаліся ўсе віды пакарання. Тэрмінам «віна» абазначалася ў асноўным турэмнае зняволенне і маёмаснае пакаранне, а тэрмінам «пакута» – цялесныя і ганебныя пакаранні. У дзяржаўных судах выкарыстоўваліся наступныя віды пакарання: маёмасныя спагнанні, канфіскацыі і штрафы, цялесныя пакаранні, смяротнае пакаранне і некаторыя іншыя.

Такім чынам, крымінальнае права перыяду ВКЛ было развітым, добра распрацаваным і прагрэсіўным.